

KRISTIDSKOMMISSIONERNA OCH NÄRINGSLIVET

NÅGRA RANDANTECKNINGAR TILL SAMHÄLLSOM-
VANDLINGEN SEDAN VÄRLDSKRIGETS TID

*Av envoyén EINAR MODIG,
ordförande i statens handelskommission*

DET fanns en tid — inte så förfärligt längesedan — då varje »näringsvänlig» artikelförfattare eller föredragshållare ansåg det nödvändigt att krydda sitt tal med några glosor om benhårda frihandelsteoretiker och manchesterliberaler, dessa fiender till de inhemska näringarnas trivsel och förkovran. Talet har tystnat — visserligen långt efter sedan den siste manchesterliberalen samlats till sina fäder. Det frihandelspatos, som i Sverige längst dröjt sig kvar hos de »frisinnade» partiorganisationerna — och kanske ännu mera renodlat hos några individualister i andra partier — yttrade sig på senare tid egentligen endast i en hovsam kritik av de ofta en smula andfädda förslag om diverse skydd för olika näringsintressen, som med jämna mellanrum döko upp i den politiska diskussionen. Säkerligen har denna kritik varit till nytta för det svenska samhället och förhindrat många illa övervägda uppslag att ta gestalt i form av riksdagsbeslut. Men om man erkänner detta måste man samtidigt konstatera att den s. k. utvecklingen helt undanryckt grunden för varje ansats till en konsekvent genomförd frihandelspolitik, både i Sverige och andra länder och både i fråga om utrikeshandeln och i vidare mening. Redan långt före det senaste krigsutbrottet var tendensen till ett allt mera utvidgat statligt ingripande på folkhushållningens alla områden omisskännlig, och världskrisen 1929—32 gjorde genom the New Deal slut på det liberala, eller non-interventionistiska systemets epok i dess sista stora maktområde Förenta Staterna.

Om nu någon av de stackars förkättrade manchesterliberalerna återuppväcktes till livet och finge ta en överblick över det svenska folkhushållets nuvarande organisation, så skulle han säkerligen bli så förfärad, att han snart åter uppsökte Cobdens och Brights

skuggvärld. Det skulle sannolikt inte så mycket vara de vidtagna statsåtgärderna såsom sådana som väckte hans fasa. Ty trots allt vad som sagts om dem voro de gamla liberalerna ganska praktiskt folk som väl kunde förstå, att ett världskrig måste draga med sig åtskilliga avvikelser från vad de betraktade som en sund ekonomisk politik. Snarare skulle hans häpnad och ovilja framkallas av den förändring i det allmänna tänkesättet som gör att näringslivets egna män utan större motstånd eller protester foga sig i de djupt ingripande restriktionerna i den enskildes rörelsefrihet och i grund och botten finna det vara en helt naturlig sak att de blivit satta under förmynderskap. Han skulle — och med rätta — säga sig att som förklaring härför icke räcker att hänvisa till vederbörandes patriotism och insikt om dagslägets krav, utan att deras foglighet måste bero på att hela problemställningen statsingripande gent emot individuell frihet undergått så radikala förändringar att de väl kunna förliknas vid ett jordskred.

För oss som fått genomleva den utveckling före och under kriget som för tillfället kulminerat i krishushållningen är sammanhanget mera begripligt. Men det kan måhända ha ett visst intresse att just vid denna tidpunkt göra några antydningar om hur långt vi hunnit och på vilka vägar vi kommit dit.

Den första frågan kan besvaras med följande korta sammanfattning av dagsläget i fråga om statskontrollen över folkhushållningen.

Vad produktionen angår, är det ingenting att förvåna sig över att jordbruksnäringen ligger som god etta i fråga om den statliga regleringen. Det var ju denna närings utövare, som på sin tid under aktionen för spannmålstullarna på 80-talet sköto den första bräschen i den liberala systembyggnaden. Det primitiva vapen för jordbruksskyddet, som tullarna utgjorde, har längesedan kompletterats med ett konstrikt system av prisgarantier och andra bestämmelser, avsett att för de olika grenarna av näringen uppnå ett »justum pretium» som kunde skapa existensmöjligheter för yrkesutövarna. Men detta system har under kriget ändrat karaktär så till vida att det icke längre är jordbrukarnas intressen som sådana vilka äro ledmotivet, utan hänsynen till hela folkets försörjning just nu. Detta är också ganska självklart. Det enda fullt allmängiltiga motivet för den tidigare positiva jordbrukspolitiken med dess mångahanda subventioner och för konsumenterna såväl som övriga näringsintressen betungande prisregleringar har varit att endast på sådant sätt Sverige kunde räddas från

hungersnöd vid en avspärrning av importvägarna. Då nu just denna situation inträtt är det icke längre fråga om att hålla jordbruket vid liv för framtida behov; det är i dag det skall visa sig att offren icke varit förgäves och att vårt livsmedelsförsvar är funktionsdugligt. Lyckligtvis tycks detta åtminstone i de väsentliga avseendena vara fallet, om också kraftfoderbristen måste nödvändiggöra ganska vittgående omläggningar.

Den krismyndighet som de facto dirigerar vår jordbruksnäring är statens livsmedelskommission och då denna i personliga och andra avseenden bevarar kontinuiteten från den tidigare regleringsapparaten för jordbruket har övergången kunnat ske på ett mycket naturligt sätt.

Man kan därför säga att jordbruket ganska omärkligt glidit in i statens modersfamn, vilket dock ej utesluter att en del missnöje med ett och varje kommit till uttryck; naturligt nog med hänsyn till den ovan antydda motivförskjutningen, som medfört att de statliga åtgärderna måst ställa vissa krav på näringen i stället för att som förut endast underlätta dess existensvillkor.

Mera påfallande är förändringen i förädlingsindustriens situation. Denna hade hittills, fränsett å den positiva sidan tullskyddet för hemmamarknaden, och å den negativa arbetstidslagen och annan sociallagstiftning, varit ganska oberoende av både positiva och negativa ingrepp från statens sida. Kristidsregleringen har nu starkt beskurit industriens rörelsefrihet. Visserligen är det ännu för tidigt att tala om en helt statsdirigerad industri, men med förfogandelagen och annan krislagstiftning har industrikommissionen erforderliga maktmedel i sin hand och har redan kommit ganska långt på väg. Först och främst har nödvändigheten att ge beställningar för försvarets räkning förtursrätt framtvungit en vittgående omställning i vissa branscher. Statsbeslagen på nyckelråvaror ger kommissionen möjlighet att gynna sådan produktion som är betydelsefull för landet på bekostnad av annan. För samma ändamål ha frikallelserna från militärtjänstgöring i viss mån kunnat användas. Och om arbetsmarknadskommissionen en gång får tillgripa sin stora klubba, tjänstepliktslagen, så kommer all tillgänglig arbetskraft att integralt kunna dirigeras till de punkter allmännyttan kan påfordra. Icke heller i fråga om sin kapitalanskaffning lär industrien numera vara helt oberoende. Vad avsättningsförhållandena angår karakteriseras läget bäst därav att c:a 85 % av vår totalexport f. n. äger rum med stöd av handelskommissionens licenser, vid vilkas beviljande dels det in-

hemska försörjningsläget, dels hänsynen till förpliktelser ådragna genom handelsavtal med olika länder spela in.

Om sålunda exporthandeln är tämligen fullständigt reglerad så gälla också starka restriktioner för importhandeln. Importförbudet omfatta visserligen, fränsett de förbud, som sammanhänga med jordbruksregleringen eller bränsleförsörjningen, ännu blott ett begränsat antal s. k. överflödsvaror, för vilka handelskommissionen utfärdar importlicenser — även här med tillämpning av ingångna handelsavtal. Men tendensen mot en mera vittgående importreglering är påtaglig, allt efter som fler och fler under offentlig kontroll stående importföreningar komma till stånd. För övrigt förekommer också en statligt ransonerad import på vissa mera extraordinära importvägar. Och slutligen erbjuder valuta-regleringen vissa möjligheter att öva inflytande på importens gestaltning.

Att den inrikes handeln icke är fri i fråga om de varor som omfattas av konsumtionsregleringen (alltså åtskilliga inhemska livsmedel, kaffe, te och kakao, bränslen och drivmedel etc.), samt i fråga om varor under beslag behöver icke särskilt framhållas. Och över den inhemska prisbildningen vakar priskontrollnämndens argusöga. Med fasthet och mjukhet blandad i lämpliga doser kämpar nämnden sin kamp mot det hotande prisstegringsspöket.

Även sjöfarten har omhändertagits av statens ledande hand. Trafikkommissionens licenser fordras för resor till utländska hamnar, och fraktsatserna bestämmas av samma myndighet.

Om man slutligen erinrar om att handeln med utländska valutor är fullständigt reglerad, och att valutakontoret helt behärskar kapitalrörelserna från och till Sverige så torde de stora dragen i vår moderna krishushållning vara tecknade, givetvis utan anspråk på någon fullständighet.

Nu låter det naturligtvis säga sig att hela denna regleringsapparat tillkommit för bemästrande av en tillfällig situation, och att den kommer att försvinna lika restlöst som krislagstiftningen och dess organ efter förra världskriget. Det första påståendet är givetvis riktigt; om det andra kan man kanske däremot hysa delade meningar. För att kunna bedöma dessa frågor är det emellertid nödvändigt att kasta en blick tillbaka i tiden, och särskilt att undersöka om icke utgångsläget i augusti 1939 varit ett helt annat än i augusti 1914.

Den som från tiden före 1914 har personliga erfarenheter från de statsmyndigheter, vilkas ämbetsutövning bragte dem i kontakt med näringslivet, måste bevara ett starkt intryck av den valhäthet, som präglade ämbetsmännens umgängelse med ekonomiska frågor och svårigheten att finna en gemensam plattform vid diskussioner med affärsmän. En av grundorsakerna härtill var säkerligen det sätt varpå förvaltningens tjänstemän rekryterades. Den allena saliggörande utbildningen för de högre befattningarna var då i vida högre grad än nu juridisk examen plus tingstjänstgöring; för en person med sådan utbildning framstod i regel en domstolskarriär, som eventuellt kunde föra fram till och över justitierevisionen, såsom det eftersträvansvärda. Det uppstod därför en kategoriklyvning, som medförde att administrationen ofta fick nöja sig med dem som ej lyckats i hovrätten eller som ej ansågo det lönt att försöka sin lycka där. De som lyckats kommo stundom via revisionen tillbaka och besatte då de högsta posterna — expeditionsschefer etc. I viss mån består samma förhållande än i dag, men det är dock icke längre ett axiom att en domstolsjurist lämpar sig bättre än andra för alla förvaltningsposter, oavsett arbetsområdet. Man eftersträvar åtminstone att erhålla folk med en viss specialutbildning eller åtminstone en speciell läggning för de uppgifter det gäller. Nationalekonomer och handelshögskoliter, på sistone också de nya pol. mag., ha trängt in i förvaltningen och skapat en bredare grund för urvalet.

Domstolsjuristernas erfarenhet av affärslivet var ju huvudsakligen hämtad från rättegångsprotokollen och alltså av tämligen negativ art. För de ekonomiska sammanhangen och för näringslivets arbetsvillkor hade de som regel föga förståelse.

Den statliga utrustningen med organ för näringsfrågor var som bekant vid århundradets början mycket knapphändig. För jordbruket fanns lantbruksstyrelsen och från sekelskiftet även ett eget statsdepartement. Däremot tillkom handelsdepartementet först efter världskriget. Det gamla traditionsrika kommerskollegium, som svarade för handel, industri och sjöfart samt — efter sammanslagningen på 1800-talet med det kanske ännu mera ärorika bergskollegium — även för gruvhanteringen, sorterade under finansdepartementet. Det värnadsvärda kollegiet hade emellertid under frihandelsregimen sett sin stjärna dala så långt ner att man under en lång period av förra seklet till och med allvarligt diskuterade dess indragning. Rekryteringen till detta näringsbefrämjande verk var också stundom ganska bisarr. Vad som

ovan sagts om juristernas predominans belyses kanske bäst av att den tjänsteman, vilken vid världskrigets början beklädde befattningen som chef för kollegii byrå för utrikes handel och sjöfart, tjänat sina sporrar i hovrätten och därefter som särskild brottmålsdomare i ett på sin tid mycket observerat kriminalmål. Hans eminenta förmåga att skriva utslag kunde på en sådan post knappast ersätta bristen på ekonomisk eller kommersiell utbildning och på språkkunskaper. Tjänstemän med ekonomisk skolning förekommo egentligen blott på verkets statistiska avdelningar, av vilka arbetsstatistiken utgjorde det blygsamma embryot till vad som sedan under Henning Elmqvists kraftiga ledning skulle växa fram till ett stort modernt ämbetsverk, utrustat för den nya tidens krav: socialstyrelsen.

Den man som tog till sin uppgift att ingjuta en ny anda i det åldriga kollegiet var förre utrikesministern Alfred Lagerheim, en av vårt lands skickligaste och mest framsynta ämbetsmän i nyare tid. Men innan han tillträdde posten som generaldirektör i kommerskollegium hade han även på sitt ursprungliga verksamhetsfält uppträtt som banbrytare. Det var under hans utrikesministertid som utrikesdepartementets s. k. konsulatavdelning ersattes med en handelsavdelning såsom ett uttryck för tidens förändrade anspråk på vår utrikesrepresentation och dess centrala ledning. Tillkomsten av U. D:s handelsavdelning kan i själva verket sägas vara det första steget på vägen till vår förvaltnings utrustande för de nya uppgifter som utvecklingen av Sveriges transoceaniska sjöfart och världsfamnande exportindustri skulle komma att föra med sig.

Men utrustningen skedde mycket långsamt och hade icke avancerat särdeles långt vid världskrigets utbrott; den är i själva verket ännu ej avslutad.

Om man sedan frågar sig i vad mån näringslivet självt vid denna tidpunkt var rustat för samverkan med det allmännas representanter, så skall man finna att även här förutsättningarna ofta saknades. Man levde ännu i individualismens tidsålder, de stora affärsföretagen leddes såsom privatfirmor eller familjebolag. Föregångsmännen i expansionen vid århundradets början — män som John Bernström på Separator, Oscar Carlsson i Superfosfatbolaget, Axel Johnson I till Avesta och Nordstjernan — voro kraftnaturer, som helst gingo sina egna vägar och hade föga sympatier för organisationer som kunde binda deras rörelsefrihet eller myndigheter som kunde vilja stieka näsan i deras affärer. De stora bo-

lagen med massor av anonyma aktieägare, där ledarna äro mera funktionärer än företagare, hade ännu ej kommit till (utom möjligen Grängesberg) och föreningsväsendet låg i sin linda. Handelskamrarna stodo vid början av sin bana, Exportföreningen hade nyligen kommit i gång och varken Industriförbundet eller de oräkneliga branschorganisationerna hade sett dagen. Endast Jernkontoret med sin åldriga patina (vilken vanligen sträckte sig även till herrar fullmäktige) existerade som ett förbindelseled mellan gammal och ny tid i vår ekonomiska historia.

Det är tydligt att någon egentlig växelverkan icke kunde äga rum mellan dessa styvackade affärs- och industrimän av pionjärtyp och juristerna i verken, för vilka affärsverksamhet gärna tedde sig som något, inte precis ohederligt, men en smula suspekt, och i varje fall socialt mindervärdigt, varvid man dock traditionsmässigt gjorde undantag för brukspatronerna i Bergslagen. Ju mindre staten befattade sig med allt detta, dess bättre; sådan var nog egentligen båda parternas uppfattning.

Om man nu bär i minnet att mycket få människor i Sverige före juli 1914 trodde på att ett allmänt europeiskt krig var möjligt, och att man därför icke ens gjort något försök att tänka sig in i de ekonomiska problem, som ett sådant skulle medföra för vårt land, kan man icke förvåna sig över att den krisorganisation som växte fram efter krigsutbrottet fick en helt och hållet improviserad karaktär, och att åtminstone den första perioden karakteriserades av en viss yrvakenhet.

Det är möjligt att om man 1914 infört en lika effektiv kontroll över utrikeshandeln, eller i varje fall dess exportsida, som 1939, den sorgligt beryktade gulaschtrafiken aldrig hade kommit i gång. De tidigare gulaschbaronernas vapensköldar förvärvades genom den omfattande reexport till Tyskland och Ryssland, som fick äga rum under den första tiden av kriget, och vilken som bekant fördärvade vårt rykte hos västmakterna och försvårade vår egen försörjning så länge kriget varade. De jättelika vinster som då gjordes utövade ett mycket skadligt inflytande på nationens affärs-moral och väckte till liv en »get rich quick»-anda som blev svår att få bukt med. Sedan transitvägarna stoppats eller bragts under kontroll kastade sig vederbörande över de inhemska affärerna och satte i gång en kedjehandel som länge trotsade myndigheternas alla åtgärder. Smyghandeln med ransonerade varor florerade i en enorm omfattning och gent emot den hamstring i stor skala i spekulativt syfte som då förekom te sig nutidens husmödrars små

hamstringsförsök såsom någonting ganska oskyldigt. Ingenting kännetecknar bättre skillnaden mellan då och nu än den fullständiga frånvaron i dag av någonting motsvarande den svampvegetation av kristidsfirmor, som utbredde sig över det svenska affärslivet under åren 1914—18 och framkallade den förgiftade atmosfär av osund spekulation som småningom angrep även en del av de legitima affärsmännen. Bakgrunden till denna utveckling var dock naturligtvis den ständiga försämringen av penningvärdet, mot vilken maximipriser utgjorde ett högst illusoriskt skydd. När en gång den verkliga inflationen och flykten till sakvärden börjat, försvinner varje möjlighet att hindra spekulationsmittan att sprida sig. Från världskrigets senare år minnes man det hejdlösa börsjobberiet under Gründer-perioden med dess otal på lösaste sand vilande krisindustriföretag och emissionsbolag, där som bekant icke så få gamla och hedervärda banker, tack vare sina styrelseledamöters spekulationslust, brände fingrarna ganska ordentligt.

Allt detta utgjorde en stark påfrestning på det gamla svenska samhället och det knakade också en smula i fogarna. Klasskampsmentaliteten levde ännu och fick ny näring av kontrasten mellan brackvräkigt slöseri på ena sidan och nöd och umbäranden på den andra. Inflationen försämrade oavbrutet reallönerna, och de ständiga lönetvisterna som tarvades för att åter skapa jämvikt höllo samhället i gungning. När slutligen livsmedelsbristen på allvar satte in samtidigt som landet upplystes av de röda reflexerna från branden i öster, såg det en tid ganska oroligt ut. Men ovädret gick över, författningsreformen tog udden av den politiska agitationen, och landet hämtade sig småningom, berett att svälja deflationstidens beska piller.

Den allmänna parollen under första världskriget var: tillbaka till 1914. Man föreställde sig att kriget var en isolerad episod; när freden kom skulle man taga vid där man måst bryta av efter Sarajevo. Följaktligen avlägsnades också så fort sig göra lät hela krisapparaten, på vilken alla människor ju också voro hjärtligt leda. Det allmänna skränet över kommissionsherrarna, då som nu understött av kverulanter och kåsörer, dog småningom bort och en riktigare värdesättning gjorde sig gällande. Man uttalade t. o. m. här och där sin aktning för det jättearbete som utförts för att under de vanskligaste förhållanden rädda landet från en ekonomisk kollaps; att enstaka misstag och felbedömningar härvid ägt rum var naturligtvis ovedersägligt.

Det skulle emellertid snart visa sig, att tidens ur inte kunde vridas tillbaka, och att den gyllne fredens tid gått till ända 1914. Tjugotalet blev visserligen, sedan deflationskrisen väl gått över, ett optimismens och förhoppningarnas decennium. Det var de f. d. neutrala småstaternas guldålder, både politiskt och ekonomiskt. Som likaberättigade med de krigsförödda stormakternas representanter sutto deras män i Gênevê och bestämde över världens öden. Och bland de ekonomiska stormakterna framträdde i främsta ledet småstaten Sverige, det land som först åter infört guldmyntfoten. Det var den tiden då man hoppades på sunda förnuftets seger och på de små nationernas roll som förmedlare mellan stormaktsgrupperna.

Från de rosiga framtidsdrömmar, som uppfyllde 20-talets senare del och där Ivar Kreugers magiska personlighet spelade en så dominerande roll, vaknade nationen först av skottet i Paris; börs-krisen 1929 i New York hade gått ganska spårlöst förbi här hemma. Med Ivar Kreuger gick en epok i graven, och det gällde att åter finna sig till rätta med den hårda verkligheten. Det är emellertid ett gott bevis på styrkan och sundheten i vårt ekonomiska liv, att återhämtningen från Kreugerkraschen blev så snabb att decenniets senare år kunnat betecknas som en högkonjunktur — låt vara rustningsbetonad och fylld av en stigande oro för de utrikespolitiska stormar som i varje ögonblick hotade att bryta löst.

Under och bakom konjunkturväxlingarna pågick emellertid en successiv omvandling, en nyordning av den svenska nationalhushållningen och dess förbindelser med statsmakterna. Folkhemmet Sverige, »Sweden the middle way», växte fram; det var detta Sverige som mötte det nya kriget.

I främsta rummet kännetecknades detta nya Sverige av en utjämning av parti- och klassmotsatser som torde sakna motstycke i något annat land — naturligtvis med undantag av de totalitära staterna, där resultatet vunnits genom att ett parti undertryckt alla de andra och mer eller mindre fullständigt upphävt klassgränserna. Hos oss skedde processen genom partiernas egen fria evolution. I samma mån som socialdemokraternas maktställning ökades förvandlades de från ett revolutionärt klasskampsparti till ett socialt reformparti icke utan en viss konservativ anstrykning. Den gamla högerens die-hards försvunno den ene efter den andre och ersattes med män av försonligare och modernare läggning. Kommunismen förlorade sin expansionskraft och övergick till att

bli en halvt religiös renlärighetssekt. Endast bondeförbundet har då och då hissat klasskampssignaler men den svenske bondens medfödda besinningsfullhet har utgjort en hämsko på sprakfålarne. Det sista hindret för en verklig samhällssolidaritet i Sverige bortföll, då socialdemokraterna efter 1933 och under intrycket av nationalsocialismens seger i Tyskland successivt uppgåvo sin ovilja mot försvaret och förvandlades till ett nationellt parti.

En förutsättning för denna fredliga utveckling har emellertid utan tvivel varit att landet arbetat under så gynnsamma ekonomiska betingelser — obehindrad avsättning och gynnsamma pris på exportvarorna etc. — att en standardhöjning för arbetareklassen i stor skala kunnat äga rum samtidigt som den sociala omvårdnaden utsträckts till allt vidare områden. Härigenom, och genom den skärpta beskattningen på högre inkomster och förmögenheter ha de mest stötande olikheterna i inkomstfördelningen avlägsnats utan att — hittills åtminstone — den enskilda företagsamheten paralyserats.

Ett gemensamt drag för alla grupper inom det svenska samhället under de senare decennierna har varit organisationernas utveckling och ökade betydelse — organisationer som dock föga ha gemensamt med kooperationsstatens tvångsinrättningar. De som först uppfattade organisationens betydelse voro kroppsarbetarna; fackföreningarna framkallade i sin tur företagarnas organiserande i egenskap av arbetsgivare. Men numera omfattas hela näringslivet av ett nätverk av föreningar, som skänka den enskilde yrkesutövaren skydd och ökad styrka, men också i viss mån begränsa hans handlingsfrihet. Kontakten mellan myndigheterna och näringslivet sker allt oftare genom förmedling av dess organisationer; dessas funktionärer få en mellanhandsställning, de verkställa undersökningar och utredningar som underlätta myndigheternas uppgifter och kunna i viss utsträckning övertaga dessa; genom sin förhandlingsvana och allmänna överblick över näringsens arbetsvillkor kunna de representera branschens intressen på ett helt annat sätt än som varit möjligt för de oorganiserade näringsidkarna själva.

På tal om organisationerna är det omöjligt att förbigå kooperationen, låt vara att denna icke kvantitativt har en så dominerande ställning i vårt näringsliv, som man synes föreställa sig på visst håll. Men kvalitativt har dess betydelse för skapande av den nya samhällssolidariteten varit av högt värde. Det är också påfallande

hur motsatsställningen mellan kooperationen och de privata affärsföretagen på senare tid förmildrats allt efter som köpmännen själva börjat använda kooperativa eller kollektiva metoder. Sannolikt har väl också kooperationen lärt en del från den andra sidan. Även här ha kampställningarna till stor del uppgivits.

Genom samarbetet i organisationerna och genom dessas inlemmande i samhällsorganismen ha affärslivets män fått en mera positiv inställning till staten och dess representanter och en starkare känsla för sin egen sociala funktion. Detta är otvivelaktigt en stor vinst för folkhushållningen. Man får dock inte förbise att även organiserandet kan drivas för långt och att det *kan* uppstå en fara för näringslivets byråkratisering, som skulle förkväva de initiativrika och mera självständigt lagda företagarnas verksamhetslust — till obotlig skada för det hela.

Vad nu beträffar de statsmyndigheter som behandla näringslivets problem har redan antytts att dessas rekrytering och personalbesättning blivit en annan och bättre förberedd än förut. De formal-juridiska synpunkterna dominera icke längre; kontakten är vida intimare och präglas av större förståelse. *En* uppgift återstår emellertid: att skänka handelsdepartementet en annan ställning och en bättre utrustning än det hittills erhållit. Att de handelspolitiska problemen under kriget spela en mycket stor roll har redan antytts och är för övrigt väl känt; de komma säkerligen att bli av ej mindre betydelse efter freden. Den andel av arbetet härmed som åvilar utrikesdepartementets handelsavdelning har sin naturliga begränsning, redan därför att denna avdelning tillhör ett verk med en rörlig och ofta växlande personal. Före kriget hade man för handelsavtalsfrågor inrättat ett interdepartementalt organ, den s. k. traktatberedningen, vilken för tillfället uppgått i handelskommissionen. Någon systematisk arbetsfördelning finnes emellertid ej, och kan kanske icke genomföras under kriget, då man måste laga efter lägligheten. Men för framtiden kan man icke undvara ett verkligt centrum för vår handelspolitik, och ingen lösning är då naturligare än att för ändamålet reorganisera och utbygga handelsdepartementet, varigenom nytt blod skulle ingjutas i detta för ögonblicket något atrofierade statsorgan.

I en krissituation som den nuvarande ligger det i sakens natur att de ordinarie myndigheterna, som ha sina löpande förvaltningsgöromål, icke kunna räcka till för att behärska de alldeles nya och vittomfattande uppgifter som framträda; därav nödvändigheten att för dessa ändamål skapa nya tillfälliga organ, nämnder

eller kommissioner, till vilkas ledande platser kallats personer såväl från ämbetsmännens krets som från affärlivet, Kooperationen och arbetarorganisationerna.

Den erfarenhet som hittills vunnits under de nya kommissionernas arbetstid torde ha bekräftat riktigheten av de uttalanden som ovan gjorts; både i fråga om den ökade samhällssolidariteten och affärlivets stegrade självdisciplin och i fråga om näringsorganisationernas betydelse. I vad mån kommissionerna skola lyckas fullgöra sina uppgifter står ännu i vida fältet och beror till stor del av faktorer, över vilka de ej kunna råda. Kritik lär icke komma att saknas; den är ibland befogad, eftersom misstag ej kunna undvikas; ofta är den dock endast ett uttryck för en oreflekterad olust över den påtvingade reglementeringen.

Huru det Sverige kommer att se ut som möter freden då den en gång kommer, däröver lönar sig ej att profetera. Att krigstidskommissionerna skulle bibehållas är väl uteslutet. Men efter krigstidens Europa kommer knappast att bli sådant att en intim samverkan mellan staten och näringslivet skulle kunna undvaras. Kanske kommer denna samverkan att få formen av en statsdirigerad handel och industri; kanske komma vi även då att kunna följa the middle way och nöja oss med mindre radikala anordningar. Men under alla förhållanden vore det önskvärt att andan från 1939 och 1940 kunde leva kvar. Och därom finnes gott hopp förutsatt att vi få lösa våra uppgifter på egen hand, utan främmande inblandning.